

Prof. univ. dr.
RADU I. MOTICA

Prof. univ. dr.
DAN NEGRESCU

LEXICON JURIDIC LATIN-ROMÂN

~ ediția a 2-a, revăzută și adăugită ~

Universul Juridic
București
-2012-

Editat de **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Copyright © 2012, **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA UNUIA
DINTRE AUTORI ȘI STAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE
INTERIORUL ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MOTICA, RADU I.

**Lexicon juridic latin-român / Radu I. Motica, Dan
Negrescu. - Ed. a 2-a, rev. și adăug. - București : Universul
Juridic, 2012**

ISBN 978-973-127-750-9

I. Negrescu, Dan

001.4:34=124=135.1

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0731.121.218**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL telefon: **021.314.93.15; 0726.990.184**
DISTRIBUȚIE: tel./fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

**COMENZI ON-LINE,
CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%**

Argument

Demersul făcut prin elaborarea prezentului lexicon are un întreit scop:

În primul rând am fost animați de dorința de a aduna într-o lucrare cu caracter unitar și de sine stătător o parte din ceea ce, în urmă cu douăzeci de veacuri, au creat marii juriști romani, punând bazele dreptului modern și ceea ce, tot de atâtea veacuri, a rămas neschimbat în pofida transformărilor petrecute în societate și în legislație.

În al doilea rând, în selecția pe care am făcut-o cu ocazia alcătuirii acestei lucrări, am avut în vedere nu numai acele reguli, instituții și concepte romane care își găsesc și în prezent corespondent, fie în textele legale ale dreptului nostru, fie în instituțiile, conceptele sau aplicațiile acestuia, ci și unele reguli din dreptul canonic, care prin percepțiile etice și morale pe care le enunță, sunt și în prezent de actualitate; prin aceasta am dorit să punem la îndemâna celor interesați – studenți la facultățile de drept, filosofie, sociologie, psihologie, teologie și chiar litere (cu deosebire limba latină), practicieni și teoreticieni din domeniile corespunzătoare – o lucrare care să servească în munca de studiu și documentare, dar și oamenilor instruiți, în general, care folosesc expresii, sintagme și maxime latine în lucrări sau discursuri elevate – pentru care, lucrarea va servi drept material de inspirație și barometru de control al corectitudinii termenilor utilizați.

În al treilea rând, scopul nostru a fost acela de a readuce în memoria juriștilor și a celorlalți oameni instruiți, ceea ce a rămas esențial și peren din dreptul roman, – această capodoperă care a exercitat o influență extraordinară asupra gândirii juridice universale, datorită logicii sale severe și consecvente –, dar și din întregul tezaur cultural latino-roman.

Când Roma intra în istorie, lumea antică cunoștea deja câteva coduri legislative (Codul lui Hamurabi – în Babilon, Legile lui Manu – în India, Codul lui Mu – în China), care în prezent sunt simple documente de arhivă, pe când dreptul roman are un loc deosebit în istoria

universală a dreptului. Citirea, înțelegerea și comentarea textelor romane este extrem de folositoare pentru formarea spiritului juridic, datorită perfecțiunii expresiilor întrebuițate, iar limba latină este cel mai minunat tipar în care poate fi turnată o gândire și un percept juridic, adică acele elemente simple cu ajutorul cărora principiile și regulile de drept primesc formularea materială a punerii lor în aplicare.

Multe din conceptele, categoriile, principiile și regulile de drept actuale își trag sorgintea din dreptul roman, care a reușit să le dea o precisă și elegantă formulare prin înveșmântarea în strălucitoarea haină de gală a latinei eterne.

Este suficient să amintim conceptele de contract, termen, condiție, acțiune, sarcina probei, buna credință, caz fortuit, compensație, plată, solidaritate, servitute, ca și câteva dintre instituțiile dreptului succesoral, precum și multe altele pe care cititorul le va regăsi în cuprinsul acestei lucrări. În cursul evoluției istorice, aceste concepte s-au menținut nealterate în privința formei lor, schimbându-și evident conținutul în raport cu dezvoltarea social-politică a vremii. Datorită nivelului său tehnic ridicat, dreptul roman poate ajuta juristul de astăzi să dobândească deprinderea de a distinge, înțelege și formula cu precizie diferitele categorii juridice.

Equilibrul și sănătatea dreptului roman sunt învederate prin definiția dată DREPTULUI: „*Juris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*” (Dig. 1, 10, 1). Deci, într-o traducere mai elastică pentru romani *preceptele dreptului sunt următoarele: a trăi în mod cinstit* (expresie care trebuie pusă în legătură cu locul de onoare pe care îl ocupă familia în structura statului), *a nu vătăma drepturile nimănui* (deci a respecta proprietatea și celelalte drepturi ale individului) și *a asigura fiecăruia dreptul de a se bucura de ceea ce este al lui*.

Lucrarea are o *parte introductivă* intitulată *Termeni fundamentali în dreptul roman și partea de conținut propriu-zisă* intitulată *Maxime, principii și expresii din dreptul roman*, fiecare prezentând textul original în limba latină – în ordinea alfabetică –, și traducerea acestuia în limba română.

Rodul unei colaborări dintre doi colegi – cadre didactice la Universitatea de Vest din Timișoara – unul jurist (prof. univ. dr. Radu I. Motica) la Facultatea de Drept și Științe Administrative și unul latinist

(prof. univ. dr. Dan Negrescu) la Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, *Lexiconul juridic latin-român* este o lucrare în care autorii au încercat, pe de o parte, să nu deformeze înțelesul (de cele mai multe ori juridic) textelor latine, iar, pe de altă parte, să nu abdice de la regulile lexicale și gramaticale ale unei traduceri autentice. Din acest „compromis” s-ar putea ca latiniștii să-i acuze pe autori că nu au făcut o traducere „ad litteram” a textelor, iar juriștii să-i acuze tocmai că au neglijat conținutul juridic al textelor. De asemenea, cu ocazia traducerii textelor s-a renunțat la termenii arhaici și depășiți din limba română care au fost înlocuiți cu termeni actuali – problemă deja tranșată și de către alți autori.

Tocmai din aceste motive, considerăm că unele neajunsuri sunt inerente unui asemenea demers, astfel încât, în măsura în care le vom constata, sau ne vor fi aduse la cunoștință de către cititori avizați, vom încerca să le corectăm într-o viitoare ediție.

* *
 *
 *

Prezenta ediție reprezintă reluarea integrală a textului ediției anterioare ale aceluiași autori (*Lexicon juridic*, Editura Lumina Lex, București, 2001), la care aceștia au mai adăugat mai mulți termeni și expresii latine, de mare actualitate și în prezent.

Autorii

Termeni fundamentali în dreptul roman

- AEQUITAS:** substantiv abstract (după cum sugerează și sufixul) *aequitas, -atis*, folosit numai în înțelesul moral de „echitate”, de unde și pătrunderea lui în limbajul juridic, dar și în cel religios prin divinizarea egalității; ca divinitate Aequitas patrona nu doar actul juridic, ci și emisiunea monetară a statului, reprezentările ei în această direcție fiind însoțite de epitetele Augusta sau Publica. Derivatul pornește de la adjectivul *aequus* (3) semnificând planul perfect orizontal, lipsit de vreo denivelare; în limbajul militar semnifică terenul favorabil unei desfășurări, în opoziție cu *iniquus* (3); apoi *aequor campi*, dar și *maris*, apoi doar *aequor* sinonim cu *mare*; sensul abstract e obținut în substantiv, dar și în adjective precum *aequalis, -e* și *aequabilis, -e*, împreună cu antonimele apărute prin prefixare privativă.
- AGNATI:** erau cei născuți și aflați în viață; prin extensie, se referă nu doar la ființe vii și plante, ci și la obiecte. Ca termen juridic se referă la posibili moștenitori; substantivul *agnatus* îl raportăm la participiul *gnatus* al vechii forme verbale *gnascor*, de unde *nascor, nasci, natus sum* (a se naște, a veni pe lume).
- CIVITAS:** derivat abstract (conform sufixului) din *civis* care desemna un membru liber al unei cetăți careia îi aparține prin naștere sau adopțiune; în *Lex XII*

Tabularum, civis Romanus apare în opoziție cu *socius Latinus*; *civitas* desemnează condiția de cetățean (cf. *socius-societas*); apoi toți cetățenii unei *urbis*; devine apoi chiar sinonim cu *urbis*; ca derivați semnalăm *civilis,-e, civilitas* (raportat semantic la *humanitas* ca și *civilis* la *humanus*); *civis* rămâne opus lui *hostis* (străin, deci dușman)

CONSUL:

vechi substantiv desemnându-i la plural (*consules*) pe primii doi magistrați ai republicii; originea substantivului este la fel de obscură, ca și a verbului *consulere* de care îl legau anticii, ca postverbal (și semantic – a consulta, a delibera în public); unii au încercat să explice verbul prin raportare la *censere*, dar neconvingător.

CONUBIUM:

substantivul îl raportăm la verbul *nubo, -ere, nupsi, nuptum* (a se căsători – femeile, la început) în timp ce pentru bărbați era *domum ducere*, căci mireasa mergea la casa bărbatului, (părăsind-o pe cea a părinților – *denubere*); *nubere* este socotit însă inițial ca aparținând limbajului de jos. În limbajul juridic *conubium* desemnează dreptul de a contracta o căsătorie; rămâne, mai târziu, sinonim poetic pentru *coniugium* pe structura căruia e format; din aceeași rădăcină; *nupta* (mireasă), *nubilis, -e, nuptiae, -arum* (totalitatea ritualurilor cuprinse în actul căsătoriei, deci *căsătoria* în ansamblul ei).

CURSUS HONORUM:

definește succesiunea magistraturilor (cursul onorurilor publice) care din 180 a Ch. prin *Lex Villia Annalis* a primit câteva trăsături rigide, obligatorii: pentru cariera senatorială se începea cu zece ani de serviciu militar, urmând succesiv chestura, edilitatea, pretura și consulatul, cu câte un spațiu de doi ani între ele, astfel că nimeni nu putea ajunge consul înaintea vârstei de 41 de ani;

pe parcurs modificările termenelor au făcut ca vârsta consulatului să scadă la 33 de ani. *Cursus* derivă din verbul *currere* (a alerga) și desemnează un parcurs; *honor* desemnează cinstirea adusă cuiva (zeu sau om), iar pluralul *honores* indică cinstirile sociale la care poate aspira cetățeanul roman.

DIVORTIUM:

substantiv derivat din *divertere* (a schimba direcția în sens opus, a se separa) care la rândul său este un compus al lui *vertere* (a se întoarce, a se răsuși, a se schimba – moral și fizic); în limbajul juridic *divortium* semnifică separarea soților prin lege, adică etimologic, pornirea lor în direcții diferite; din aceeași sferă a lui *divertere* menționăm pe *diverse*, *diversitas*.

DOMINICA POTESTAS:

desemnează autoritatea, puterea stăpânului casei; *dominicus* (3) este derivat din *dominus* (stăpânul casei) care derivă din *domus* (casa ca simbol al familiei, opus lui *peregrini* sau *foris*). În același sens derivații *dominium*, *dominatio*, *dominari*, *dominator*, *dominatrix*. Adjectivul *dominicus* se referă la tot ceea ce intră sub puterea stăpânului, desemnând și un spațiu temporal mai apoi în „dies dominica” (ziua stăpânului), iar în creștinism, conform Cărții Genezei „dies Dominica” (ziua lui Dumnezeu, dumnezeiască).

FAMILIA:

este un derivat din *famulus*, *-i* (servitor de al casei) cu femininul *famula* (probabil un substitut pentru *ancilla*); Festus spune că *famulus* ar fi un cuvânt osc, desemnând un fel de serv în casă; genitivul arhaic în *-as* s-a păstrat în *pater familias*; inițial familia cuprindea totalitatea servitorilor și sclavilor trăitori sub același acoperiș, în opoziție cu *gens*; apoi stăpânul cu soția, copiii, sclavii,

servitorii; mai târziu, toți care au fost sub autoritatea tatălui până la moartea sa; la un moment dat familia îi cuprinde și pe agnati și cognati, devenind sinonim cu gens; ca derivați *familiaris*, *-e*, *familiaritas*, *familiariter*; cuvânt vechi (famulus) a cărui etimologie e necunoscută.

FIDES:

substantiv desemnând credința religioasă; dar și în dreptul roman este larg întrebuințat cu sensul de angajament solemn, garanție, jurământ; de unde *bona fide* (cu bună garanție) *fidem dare* (a oferi garanție); anticii simțeau legătura dintre *fides* și *foedus*, *-eris*; ca derivați *fidelis* (de unde *fidelitas*, *fideliter*); compusul *perfidus* îl desemnează pe acela „qui per fidem decipit”. Divinizată, *Fides* este Buna Credință.

FIGERE LEGEM:

verbul *figo*, *-ere*, *fixi*, *fixum* desemnează gravarea, imprimarea, deci fixarea unui text în vederea afișării lui, apoi fixarea tablei de bronz pe care e textul; adjectivul *fixus* (3) are sensul concret de *bine fixat*, de unde denominativul *fixare*; compuși: *defigere* (în limbajul religios a declara cu fermitate); *defigere nomen cera* (în limbajul procedeelor magice a imprima numele în ceară, a-l nemișca pentru a-l face nevătămător); contrarul însă, adică desfacerea legii, ștergerea ei, este mai variat exprimat prin *legem delere*, sau *perrumpere* sau *perfringere*.

FOEDERATI:

foederatus e un derivat din *foedus*, *-eris* (tratată public sau privat), desemnându-i – la plural – pe cei legați oficial de romani prin tratate; rădăcina este aceeași ca în *fides*, *fidere*, căci tratatul stătea sub semnul credinței și garanției; astfel se explică neutrul lui *foedus*.

FORUM:

inițial desemna spațiul împrejmuit care înconjoară casa sau spațiul din fața mormântului; în limbajul

rural desemna acea parte a presei de ulei unde erau puse măslinile pentru stoarcere; în limbajul cotidian desemnează spațiul deschis unde se adunau oamenii pentru târguială, spre deosebire de *macellum* (spațiu comercial acoperit); dată fiind afluența oamenilor spre acest loc, în planul dezvoltării urbane aici se vor fixa tribunalele, curiile, templele (adică în jurul lui *forum* care rămâne neacoperit, pentru ca apoi întregul ansamblu arhitectonic să devină forum – Traiani, Augusti); unul din cele mai vechi păstrează amintirea târgului de vite (Forum Boarium); adjectivul derivat *forensis,-e*, se referă la activitatea juridică și la retorica politică din for; apropiierile de *foras, foris* sunt neconcludente; trebuie remarcată însă raportarea semantică a lui *forum* la ideea de vorbire, ca loc în care se vorbește (cf. for, fari, fatus sum).

FRUI: vechi verb deponent semnificând „dreptul de a te bucura de roadele propriei munci”; în planul vieții arhaice romane verbul trebuie să fi semnat momentul în care proprietatea comună începe să facă loc celei private; *fructus, -us* aparține deci – prin drept de proprietate – celui ce l-a meritat, l-a produs.

GENTILES: raportat la *gens* și *gignere*, îi definește pe toți cei legați de un strămoș de sex masculin, liber și comun grupului; raportarea la acesta este relevată de numele gentilic (*gentilicium nomen*).

HEREDES: pluralul lui *heres* care-l desemna pe copilul de sex masculin ce urma să fie singurul moștenitor; moștenitorul sau moștenitorii nu erau însă aceeași cu stăpânul (*dominus*); în acest sens derivatul *heredium* nu era întreaga proprietate, ci o minimă parte inalienabilă din aceasta, ce